

Шиманська Наталія Станіславівна
викладач кафедри теорії та історії держави і права
Навчально-наукового юридичного інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

ПІДСТАВИ ЗМІНИ ДОГОВОРУ

Підстава (справжня або вигадана) – це причина яких-небудь дій, вчинків. Це те головне, на чому базується, ґрунтується що-небудь. Те, чим пояснюються, виправдовуються вчинки, поведінка і т. ін. кого-небудь [2, с.506; с.573].

Договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (ч. 1 ст. 626 ЦК України). Договір є основною підставою виникнення зобов'язань.

Згідно зі ст. ст. 6, 627 ЦК України сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості.

За приписами ст. 626 ЦК України договором є домовленість сторін, що виражає узгоджену волю сторін, яка спрямована на досягнення конкретної мети, тобто договір це юридичний факт, на підставі якого виникають цивільні права та обов'язки.

Відповідно до ст. 628 ЦК України зміст договору становлять умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства.

У ст. 629 ЦК України зазначено, що договір є обов'язковим для виконання сторонами.

За загальним правилом договір повинен бути незмінним на весь строк його дії, а договірне зобов'язання – виконуватися відповідно до тих його умов, які сторони визначили при його укладенні. Однак допускається зміна договору, якщо цього вимагають інтереси його сторін, а іноді – і публічні інтереси.

Зміною договору є зміна зобов'язань, які сторони взяли на себе за договором, відповідно до змінених умов щодо предмета, ціни, місця, строків виконання тощо.

Порушувати питання про зміну умов можна лише відносно діючого договору, тобто такого, який ще не виконаний і, як наслідок, договірне зобов'язання не припинене.

Оскільки договір укладався за згодою сторін, то загальним правилом є те, що зміни до нього також можуть вноситися лише за згодою сторін. Однак не виключається, що ініціатива однієї зі сторін щодо зміни договору не погоджується іншою стороною. У цих випадках договір може бути змінений за рішенням суду.

Разом з тим, за ч.3 ст. 651 ЦК України, у разі односторонньої відмови від договору повністю або частково, якщо право на таку відмову встановлено договором або законом, договір є відповідно розірваним або зміненим.

Згідно з ч. 3 ст. 6 ЦК України сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд. Сторони в договорі не можуть відступити від положень актів цивільного законодавства, якщо в цих актах прямо вказано про це, а також у разі, якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства впливає з їх змісту або із суті відносин між сторонами.

Таким чином, обрання способу врегулювання спору на стадії внесення змін до договору, є правом, а не обов'язком особи, яка добровільно, виходячи з власних інтересів, його використовує, а право на односторонню відмову від договору є позасудовою процедурою, яка не потребує погодження іншою стороною договору.

Під час дії договору можуть змінитись зовнішні обставини, які в свій час були підставою укладення договору власне на погоджених між сторонами умовах. Це в свою чергу сприяє внесенню сторонами (стороною) відповідні зміни до договору з метою балансу.

Чинне законодавство передбачає підстави зміни договору. Зокрема,

- ініціатива сторін;
- істотне порушення умов договору другою стороною;
- істотна зміна обставин, якими сторони керувались при укладенні договору.

Аналізуючи практику реалізації сторонами договірних зобов'язань, можна виокремити «приховані» підстави внесення змін, які реально на практиці існують. Це, зокрема, прийняття нових нормативно-правових актів або нормативних актів індивідуальної дії; ініціатива однієї сторони, висловлена в ультимативній формі; зловживання контрагентом домінуючим становищем на ринку тощо.

Підстави зміни договору можуть вплинути на договірні зобов'язання за умови дотримання сторонами певної процедури внесення змін до договору. Сторона, яка вважає за необхідне змінити договір повинна надіслати пропозицію про це другій стороні. Остання повинна розглянути її у встановлений законом строк та надати стороні-ініціатору результати її розгляду. За умови погодження сторін на зміну умов укладеного та діючого договору, зобов'язання сторін змінюються відповідно до змінених умов щодо предмета, місця, ціни, строків виконання тощо.

У випадку недосягнення згоди щодо зміни договору або у разі недержання відповіді у встановлений строк з врахуванням часу поштового обігу, заінтересована сторона має право передати спір на вирішення суду. І тоді, зобов'язання сторін, які виникли на підставі раніше укладеного договору, змінюються з моменту набуття рішенням суду про зміну договору законної сили.

Однак слід зазначити, що чинне законодавство не містить заборони для сторін договору передбачити випадки зміни умов договору в односторонньому порядку шляхом вчинення стороною одностороннього правочину, що оформляється додатком до діючого договору без звернення до суду шляхом використання позасудової процедури. І суди, постановляючи рішення у справах, що стосуються зміни умов договору, звертають на вищенаведене увагу.

Розглянемо детальніше кожен із підстав зміни договору:

1. Ініціатива сторін. За умови дотримання процедури внесення змін до договору, зобов'язання змінюється з моменту досягнення домовленості про зміну. Дана підстава передбачена ч.1 ст. 651 ЦК України. Такий варіант поведінки сторін максимально відповідає вимогам добросовісності в цивільному праві і дозволяє розв'язати проблеми, пов'язані із постійною зміною правовідносин в державі та мінливістю зовнішніх факторів, які безпосередньо впливають на стан та інтереси сторін договору.

2. При зміні умов договору на підставі ч.2 ст. 651 ЦК України важливо встановити власне істотне порушення цього договору іншою стороною. При цьому саме ініціатор внесення змін до договору повинен обґрунтувати та довести, що таке істотне порушення завдало йому шкоди, внаслідок чого він значною мірою позбавляється того, на що розраховував при укладенні договору.

Невиконання стороною умов договору, яка: по-перше, не є істотною умовою для даного виду договору; по-друге, внаслідок виконання якої у потерпілої сторони не виникало б будь-яких прав в аспекті спірних правовідносин сторін, саме по собі не засвідчує істотного порушення зобов'язання стороною-порушником за спірним договором, внаслідок якого стороні було завдано будь-якої шкоди, а тому не може бути підставою для зміни спірного договору.

Аналізуючи можливість змінити договір з підстав істотного порушення його умов, слід відзначити, що пропозиція про внесення змін до договору

повинна містити посилання на конкретний випадок такого порушення та його документальне підтвердження (наприклад акт виявлення порушень). А саме істотне порушення має наслідком позбавлення сторони того, на що вона розраховувала при укладенні договору.

3. Можливість змінити договір у зв'язку із істотною зміною обставин виникає за умови наявності одночасно чотирьох умов, визначених в ч. 2 ст. 652 ЦК України. Крім них додатково необхідна наявність ще однієї з двох умов, а саме: 1) розірвання договору суперечить суспільним інтересам або 2) розірвання договору потягне для сторін шкоду, яка значно перевищує затрати, необхідні для виконання договору на умовах, змінених судом.

Отже, зміна договору на підставі ст. 652 ЦК України допускається у виняткових випадках, оскільки ухвалюючи рішення про зміну умов договору, суд тим самим зобов'язує сторону виконати договір на умовах, які вона явно вважає для себе неприйнятними [3, с. 358-359].

Враховуючи складність доведення одночасної наявності всіх умов, зазначених в ст. 652 ЦК України, судових рішень в даній категорії справ на сьогодні досить мало.

Цікавим є дослідження питання підстав внесення змін до договору за аналогією із підставами юридичної відповідальності. Для того, щоб сторона мала можливість змінити договірне зобов'язання також потрібна наявність нормативної, фактичної та процесуальної підстав. Зокрема, на законодавчому рівні має бути закріплено право сторін вносити зміни (нормативна підстава). На сьогодні у сторін договірного зобов'язання є така можливість, зокрема, за згодою сторін (ч.1 ст. 651 ЦК України) або за рішенням суду (ч.2 ст. 651 та ч.2 та ч.4 ст. 652 ЦК України). Одностороння зміна умов договору не допускається, якщо інше не встановлено договором або законом (ст. 525 ЦК України). Договір є обов'язковим для виконання сторонами (ст. 629 ЦК України).

До фактичної підстави зміни договору можна віднести : ініціативу однієї із сторін, істотне порушення стороною умов договору, істотна зміна обставин, якими сторони керувались під час укладення договору тощо.

Щодо процесуальної підстави зміни договору, то виходячи із законодавчо закріплених способів внесення змін до договору, нею можуть бути або редакція додаткового правочину про внесення змін до договору або рішення суду, або односторонній правочин.

Виходячи з наведеного, вважаю, що чинне законодавство України, яке регулює власне підстави внесення змін до договору, потребує редагування, уточнення, з метою забезпечення можливості сторін реалізувати повною мірою свої права при виконанні договірних зобов'язань.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України // <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980) в 11 томах, Т.6, с.506; Т.7, с.573).
3. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право: Общие положения. – М.: Статут, 1998. – с.358–359.